

Министерство образования и науки Украины
Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое
общество

ХАРЬКОВСКИЙ
ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ
ЕЖЕГОДНИК

ДРЕВНОСТИ 2010

СТАТЬИ
ПУБЛИКАЦИИ
ЗАМЕТКИ
РЕЦЕНЗИИ
ХРОНИКА

ВЫПУСК 9
Издается с 1994 года

Харьковское историко-археологическое общество
ООО «НТМТ»
2010

УДК 930.26
ББК 63.4+63.4в6+63.3(0)32+63.3(2Ук52)
Д73

Харьковский историко-археологический ежегодник

ДРЕВНОСТИ 2010

Пер. № KB 557

Редакционная коллегия:

д-р ист. наук, профессор **В. И. Кадеев**, *главный редактор*
канд. ист. наук, доцент **С. И. Берестнев**
д-р ист. наук, профессор **Н. Н. Болгов**
канд. ист. наук, доцент **В. Ю. Буйнов**
канд. ист. наук, доцент **С. В. Дьячков**, *отв. секретарь*
канд. ист. наук, доцент **В. В. Колода**
канд. ист. наук, доцент **С. Д. Литовченко**
канд. ист. наук, доцент **А. П. Мартемьянов**
д-р ист. наук, профессор **А. П. Медведев**
д-р ист. наук, профессор **С. И. Посохов**
д-р ист. наук, профессор **А. Д. Пряхин**
д-р ист. наук, профессор **И. П. Сергеев**
канд. ист. наук, доцент **В. В. Скирда**
д-р ист. наук, профессор **С. Б. Сорочан**
д-р ист. наук, профессор **Б. А. Шрамко**
канд. ист. наук, доцент **И. Б. Шрамко**

Учредители:

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое общество

Адрес редакционной коллегии:

площадь Свободы, 6, к. 4-89, г. Харьков, 61077. E-mail: hiao@mail.ru

**Выражаем благодарность Ассоциации выпускников,
преподавателей и друзей Харьковского национального
университета имени В. Н. Каразина за финансовую
помощь в издании настоящего ежегодника.**

ISBN 617-578-028-2

© Харьковский национальный
университет имени В. Н. Каразина,
2010
© Харьковское историко-
археологическое общество, 2010

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Харківське обласне історико-археологічне
товариство

ХАРКІВСЬКИЙ
ІСТОРИКО - АРХЕОЛОГІЧНИЙ
ЩОРІЧНИК

СТАРОЖИТНОСТІ 2010

СТАТТІ
ПУБЛІКАЦІЇ
НОТАТКИ
РЕЦЕНЗІЇ
ХРОНІКА

ВИПУСК 9
Видається з 1994 року

Харківське історико-археологічне товариство
ТОВ «НТМТ»
2010

УДК 930.26
ББК 63.4+63.4в6+63.3(0)32+63.3(2Ук52)
Д73

Харківський історико-археологічний щорічник

СТАРОЖИТНОСТІ 2010

Per. № KB 557

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, професор **В. І. Кадєєв**, *головний редактор*
канд. іст. наук, доцент **С. І. Берестнєв**
д-р іст. наук, професор **М. М. Болгов**
канд. іст. наук, доцент **Ю. В. Буйнов**
канд. іст. наук, доцент **С. В. Д'ячков**, *відп. секретар*
канд. іст. наук, доцент **В. В. Колода**
канд. іст. наук, доцент **С. Д. Литовченко**
канд. іст. наук, доцент **О. П. Мартемьянов**
д-р іст. наук, професор **О. П. Медведєв**
д-р іст. наук, професор **С. І. Посохов**
д-р іст. наук, професор **А. Д. Пряхін**
д-р іст. наук, професор **І. П. Сергєєв**
канд. іст. наук, доцент **В. В. Скирда**
д-р іст. наук, професор **С. Б. Сорочан**
д-р іст. наук, професор **Б. А. Шрамко**
канд. іст. наук, доцент **І. Б. Шрамко**

З а с н о в н и к и:

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківське обласне історико-археологічне товариство

Адреса редакційної колегії:

площа Свободи, 6, к. 4-89, м. Харків, 61077. E-mail: hiao@mail.ru

Висловлюємо подяку Асоціації випускників,
викладачів і друзів Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна за фінансову допомогу
у виданні цього щорічника.

ISBN 617-578-028-2

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
2010

© Харківське історико-археологічне
товариство, 2010

The Ministry of Education and Science of Ukraine
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv Historical & Archaeological Society

KHARKIV
HISTORICAL & ARCHAEOLOGICAL
ANNUAL

ANTIQUITIES

2010

ARTICLES
PUBLICATIONS
SKETCHES
REVIEWS
CHRONICLE

VOLUME 9

Published since 1994

Kharkiv Historical & Archaeological Society
NTMT, Ltd
2010

УДК 930.26
ББК 63.4+63.4в6+63.3(0)32+63.3(2Ук52)
Д73

Kharkiv Historical & Archaeological Annual

ANTIQUITIES 2010

Reg. No. KB 557

Editorial Board:

V. I. Kadeev, Professor, *Editor-in-Chief*
S. I. Berestnev, Doctor
N. N. Bolgov, Professor
Yu. V. Buynov, Doctor
S. V. Dyachkov, Doctor, *Executive Secretary*
V. V. Koloda, Doctor
S. D. Litovchenko, Doctor
A. P. Martemyanov, Doctor
A. P. Medvedev, Professor
S. I. Posokhov, Professor
A. D. Pryahin, Professor
I. P. Sergeev, Professor
V. V. Skirda, Doctor
S. B. Sorochan, Professor
B. A. Shramko, Professor
I. B. Shramko, Doctor

Founded by

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv Historical & Archaeological Society

The Address the Editorial Board:

Svobody sq., 6, office 4-89, Kharkiv, 61077. E-mail: hiao@mail.ru

Antiquities express the gratitude for the support of the Kharkiv
National University Graduates, Teachers, and Friends
Association in publication of this volume.

ISBN 617-578-028-2

© V. N. Karazin Kharkiv National
University, 2010
© Kharkiv Historical &
Archaeological Society,
2010

АРХЕОЛОГИЯ

І. А. Сніжко

Дослідження пізньопалеолітичних пам'яток з пошкодженням культурним шаром

днією з найактуальніших проблем, з якою стикаються дослідники пізньопалеолітичних пам'яток, є проблема пошкодженого культурного шару.

Зазвичай культурний шар будь-якої археологічної пам'ятки визначають як антропогенний ґрунтово-літологічний горизонт, що виник на місці поселення людей та який залягає в товщі плейстоценових чи голоценових відкладів. Культурний шар є цілісним природно-історичним об'єктом, що представлений рештками штучного походження (артефактами) та органо-мінеральним субстратом (наповнювачем). Отже, культурний шар має природні та антропогенні складові [1, с. 9].

Формування культурного шару починається під час функціонування поселення, коли домінуючим є антропогенний фактор. Після того, як мешканці залишають поселення, абсолютно переважає природний фактор і культурний шар заглиблюється в ґрунтово-літологічний горизонт. Над ним утворюється своєрідний захисний екран, але в той же час на культурний шар впливають, руйнуючи його, процеси ґрунтоутворення, водний режим, ерозійні процеси, діяльність риючих тварин тощо [1, с. 11–12]. Таким чином, для коректного дослідження культурного шару необхідно розуміння процесів його постгенетичної руйнації. Особливої актуальності це твердження набуває під час роботи з перевідкладеним чи зруйнованим культурним шаром.

В археології широко застосовуються поняття «культурний шар/горизонт, збережений *in situ*» та «частково чи повністю перевідкладений культурний шар». При цьому не існує чітких об'єктивних критеріїв для такого розподілу, хоча кожен практикуючий археолог вирішує це питання на основі власного досвіду та інтуїції, що спирається на багаторічні спостереження над будовою культурного шару, текстурою породи, що його вміщує, складом культурних решток тощо [2, с. 158–159].

Основними ознаками перевідкладеного культурного шару є відсутність добре визначеної поверхні залягання основної маси знахідок («завислість») та велика кількість предметів, що мають нахил, чи розташованих вертикально. Змив культурного шару призводить до розміщення культурних решток вздовж русла водотоку чи на поверхні схилу [2, с. 160].

Формування перевідкладених культурних шарів пов'язано з розвитком делювіальних та алювіально-делювіальних процесів. На пологих схилах з повільним переміщенням ґрунтів перевідкладені культурні рештки можуть трохи видозмінюватись і справляти ефект викривлення в бік омолодження віку культурного шару. Навпаки, в місцезнаходженнях із редуцією накопичення осадових порід, наприклад, на крутих схилах, культурний шар може накладатись на поверхню більш давніх відкладів, таким чином, викривляючись в бік збільшення віку [3, с. 7].

Дослідження пам'яток з пошкодженим культурним шаром потребує використання низки методичних прийомів, що дозволяють вивчати всі складові цієї системи, як антропогенного, так і природного походження. Щодо останнього — це різноманітні геологічно-геоморфологічні, палеопедологічні, палеозоологічні, палеоботанічні дослідження. Археологічні методи, які розглядатимуться більш детально, включають традиційний типологічний аналіз, вивчення просторового розміщення знахідок — методи планіграфії та мікростратиграфії, метод ремонту, що застосовується для встановлення синхронності різних об'єктів шару. Якщо методи планіграфії та ремонту використовуються всіма дослідниками давно і плідно, то метод мікростратиграфії, на жаль, ще не набув популярності.

Для підтвердження останньої тези звернемось до опублікованих результатів досліджень пізньопалеолітичних пам'яток басейну Сіверського Дінця, а саме пам'яток Рогаліксько-Передільського району Луганщини, стоянки Вісла Балка Донецької області та пам'яток Харківщини — Синичино та Кам'янка.

Дослідники, що вивчали пам'ятки на Луганщині і результати робіт яких були підсумовані в монографії О. Ф. Гореліка, під час вивчення пошкодженого культурного шару користувались методами планіграфії та ремонту. На стоянці Рогалік II «А» як аргументів на користь одночасності відкладання культурних решток виступали випадки ремонту крем'яних сколів у вертикальній та горизонтальній площині [4, с. 34]. Зазначається, що руйнація культурного шару не була повною. На користь цього свідчать кілька анатомічних груп кісток тварин, логічний характер просторового розташування знахідок [4, с. 37]. На ділянці «В» цієї ж стоянки культурний шар фіксувався як горизонт розташування знахідок, пов'язаний з алерьодським викопним ґрунтом та середньодриасовим лесом. Вочевидь верхню частину лесу було перероблено під час процесу ґрунтоутворення в алерьодський час. На користь одночасності випадіння культурних решток свідчить їх планіграфічна єдність та 5 випадків ремонту крем'яних сколів з різницею в глибині 10–12 см [4, с. 47]. На ділянці «D» характер 16 зв'язків ремонту між сколами свідчить на користь короткочасного періоду накопичення культурного шару. Це підтверджують дані планіграфії та склад мікроскупчень [4, с. 59].

На стоянці Рогалік XII, як зазначає автор, знахідки пізньопалеолітичного часу в значній мірі були перевідкладені делювіальними процесами. Кремій знаходився, як правило, на ребрі, чи вертикально, кістки тварин залягали з нахилом, на ділянці переходу від схилу до дна улоговини відзначено підвищення концентрації знахідок, особливо дрібних. Зв'язки ремонту між сколами співпадають з напрямком схилу. Разом з тим процес перевідкладення культурного шару був нетривалим [4, с. 68].

На користь одночасності чи короткочасності процесу формування культурного шару на стоянці Рогалік VII свідчать високий рівень інтегрованості матеріалів у скупчення та характер зв'язків ремонту між артефактами [4, с. 118].

Спостереження за станом культурного шару на наступних пам'ятках проводились із застосуванням геологічних методів: на території східної ділянки стоянки Рогалік III зафіксовано 2 скупчення кісток та кременю у вторинному заляганні внаслідок переміщення їх по схилу [4, с. 90]. На стоянці Рогалік VIII пізньопалеолітичний культурний шар залягав у перевідкладеному стані, про що свідчили орієнтація крем'яних сколів у відповідності з напрямками водних потоків та їх розташування вертикально чи на ребрі [4, с. 131]. На користь того, що культурний шар пам'ятки Рогалік IX залягав у перевідкладеному стані свідчать відсортованість знахідок, їх положення на ребрі, розташування відповідно напрямку схилу, розтягнутість по вертикалі [4, с. 138]. Залягання культурного шару стоянки Передільське I було простежено у двох рівнях: нижній являв собою рештки первинного залягання палеолітичних знахідок, верхній — був результатом перевідкладення їх внаслідок схилових процесів у шари, що лежать вище [4, с. 197].

На донецькій стоянці Вісла Балка було проведене комплексне дослідження культурного шару із застосуванням археологічних методів та методів природничих наук.

Кремій на пам'ятці зустрічався від сучасної поверхні до глибини 0,9 м. З глибини 18–20 см починався основний горизонт, що містив культурні рештки. В верхній частині кремій знаходився у «завислому» стані, з глибини 40 см його положення стабілізувалось, переважало горизонтальне розташування плоских предметів. Найбільша впорядкованість артефактів в цьому сенсі спостерігалась на глибині 50–60 см, нижче кремій знову справляв враження «завислого». Верхня частина лесоподібного суглинку, де знаходились артефакти, дуже сильно пошкоджена голоценовим ґрунтоутворенням та крововинами [5, с. 23, 25].

Дослідниками було зроблено спробу встановити рівень первинного відкладання знахідок. Пошук ініціального горизонту культурного шару на стоянці Вісла Балка був можливий завдяки встановленню зв'язків між деталями аплікацій. За весь час досліджень їх встановлено близько 400. Проекція системи зв'язків на вертикальну площину продемонструвала значну відстань між сколами, що підбираються — від 21 до 83 см, та для більшості аплікацій характерна відстань у 8–10 см. На цій основі умовна лінія, що відповідає рівню первинного залягання культурного шару, може бути проведена на рівні 0,5 м [5, с. 27].

Аналіз залягання культурного шару дав можливість встановити його геологічний вік: він відповідає віку перехідного шару буро-коричневого ґрунту, що розташований над жовтуватого-палевого лесом і відповідає часу до початку атлантичного періоду [5, с. 11–12].

Як причини, що вплинули на руйнацію культурного шару, названі наступні фактори: відсутність початкової консервації культурних решток, голоценове ґрунтоутворення, переміщення артефактів внаслідок відтаювання, активна діяльність землерийних тварин. Також це вплив делювіальних схилових процесів, про що свідчить форма деяких скупчень, орієнтованих довгою віссю вздовж схилу та розташування кременів на ребрі [5, с. 27–28].

Дослідники зазначають, що внаслідок перевідкладення матеріалу було знищено можливі сліди вертикальної археологічної стратиграфії, а через відсутність мікростратиграфії немає можливості розшифрувати значення цього палімпсесту культурних решток [5, с. 28].

На пам'ятці біля с. Синичино на Харківщині культурний шар був зафіксований на стику давньоголоценового ґрунту і причорноморського лесу. Відзначено деяке його зниження в північному напрямку, що відповідало характеру давнього рельєфу і в загальних рисах повторюється сучасним зниженням поверхні в бік Сіверського Дінця. Потужність культурного шару в середньому становила 0,25–0,3 м, його нижня і особливо верхня границі нечіткі. Розщеплений кремій починав зустрічатися одразу під дерном. У верхній частині знахідки, головним чином, дрібні предмети, перебували у певному завислому стані. Глибше положення артефактів ставало більш стабільним, особливо це стосувалося більш важких предметів. Найвища концентрація знахідок припадала на глибину 0,45–0,7 м. Нижче кремій зустрічався головним чином у крововинах.

На площі пам'ятки знахідки були розташовані нерівномірно, утворюючи кілька скупчень: 4 локалізовані доволі чітко, 3 мали розмиті кордони, зливаючись одне з одним (рис. 1, 1). Зафіксовано кілька випадків аплікації сколів у скупченнях.

Загалом культурний шар пам'ятки можна охарактеризувати як відносно тонкий, як такий, що довгий час лишався непохованим, пошкоджений внаслідок ґрунтоутворення, седиментації та активності риючих тварин [6, с. 111–117].

Культурний шар стоянки біля с. Кам'янка Харківської області представлений розщепленим кременем, що демонструє всі стадії обробки від жовна до знаряддя, фрагментами кісток тварин, дрібними шматочками червоної та жовтої вохри, вугілля.

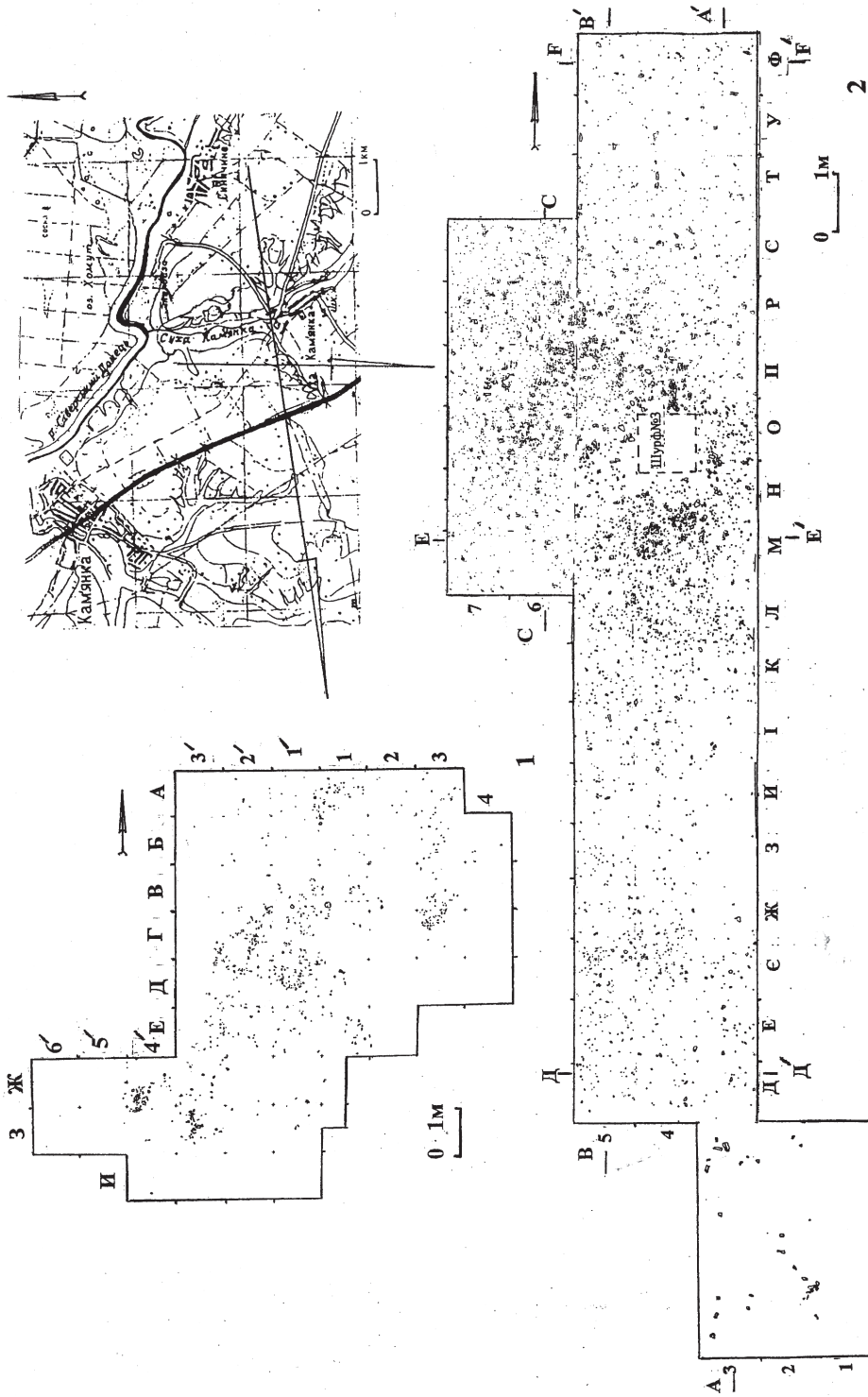

Рис. 1. Планіграфія розташування знахідок на стоянках:

1 — Силиччино; 2 — Кам'янка

Планіграфічна структура культурного шару включає скупчення крем'яних артефактів, які, вірогідно, відповідають робочим місцям, де відбувалось розколювання кременю. На користь цього свідчать також і випадки ремонту у скупченнях. Культурний шар не має специфічного забарвлення, розтягнутий по вертикалі. Найбільша концентрація знахідок спостерігається частково в темно-коричневому, світло-коричневому та жовтувато-палевому суглинку, окремі артефакти зустрічаються також в гумусовому горизонті та в типовому лесі. Відзначено деяке падіння залягання культурного шару з півдня на північ і з заходу на схід, що відповідає зниженню рель'єфа в бік річок Сіверський Донець та Суха Кам'янка, а також пов'язане з особливостями ґрунтоутворення в голоцені.

На руйнацію ініціального культурного шару даної пам'ятки вплинули наступні фактори:

1. Відсутність консервації знахідок після завершення функціонування пам'ятки. Свідченням цього є наявність патини та кальцитових напливів з одного боку на багатьох артефактах.
 2. Переміщення артефактів вгору, імовірно, під час відтавання.
 3. Вплив делювіальних процесів (зміщення по схилу), що простежується формою деяких скупчень, орієнтованих на північ, північний схід та схід, в бік р. Сіверський Донець та р. Суха Кам'янка — ця тенденція спостерігається в трохи зглаженому вигляді в сучасному рель'єфі. Знахідки часто знаходяться в положенні на ребрі з нахилом в означений бік.
 4. Голоценове ґрунтоутворення.
 5. Діяльність риючих тварин — шар сильно пошкоджений кротовинами.
- Отже, всі фактори, що вплинули на пошкодження культурного шару, мають пост-генетичний характер — відбулись після завершення функціонування пам'ятки.

Планіграфічна структура культурного шару включає скупчення крем'яних артефактів, які, вірогідно, відповідають робочим місцям, де відбувалось розколювання кременю (рис. 1, 2). На користь цього свідчать також випадки ремонту у скупченнях.

Для дослідження культурного шару було використано метод мікростратиграфічного аналізу, який дає можливість визначити первинний рівень відкладення культурних решток, більш точно встановити геологічний вік пам'ятки, з'ясувавши, з якими геологічними відкладами пов'язаний ініціальний шар відкладення знахідок.

Мікростратиграфія дозволяє вирішувати питання про одно- чи багаторазове використання тієї чи іншої площі. Побудова мікропрофілей дозволяє встановлювати стійкі рівні залягання (житлові поверхні) в середині пачки шару. Співставлення складу окремих мікрогоризонтів під час одноразового заселення не дає значних розбіжностей, під час багаторазового існує суттєва різниця в розміщенні різних за характером ділянок. На стоянці Кам'яна Балка II, в 2 культурному шарі виділено 3 мікрогоризонти, в яких ясно простежуються зони скупчень основних груп знарядь та інших елементів шару — скупчення кісток, вогнища тощо. Для кожного мікрогоризонту вони різні. На думку Н. Б. Леонової, така різниця в плануванні різних робочих зон пов'язана з доволі довгим інтервалом в процесі перебування мешканців на пам'ятці, достатнім для того, щоб забути що і де робилось минулого разу [7, с. 33].

Для забезпечення застосування цього методу, в процесі польових досліджень необхідним є проведення тривимірної фіксації якомога більшої кількості знахідок. На основі одержаних даних можна збудувати графічні мікропрофілі. В залежності від мети дослідження є можливість обрати різний «крок» таких графіків — від кількох метрів до дрібніших відрізків. На плані поселення позначаються лінії майбутніх мікропрофілів і на них зносяться всі позначки глибин, одержані за допомогою нівеліру. В результаті є можливість визначити найбільш насичену знахідками частину горизонту, що відповідає ініціальному рівню культурного шару, а також встановити безперервність чи дискретність його формування [2, с. 161].

Під час польових досліджень на стоянці Кам'янка проводилась ретельна графічна фіксація більшої частини знахідок (зокрема, розміром понад 3 см) в трьох вимірах. Для побудови мікропрофілей було обрано лінії квадратів «3», «5», «6» в напрямку південь-північ — відповідно А—А', В—В', С—С', та лінії квадратів «Д», «М», «Ф» в напрямку захід-схід — відповідно D—D', E—E', F—F' (рис. 2). Всі знахідки, що мали позначки відносної глибини, одержані за допомогою нівеліру, та розташовані в межах 1 м, позначались на профілі. Сучасна поверхня також була пронівельована і на схемах позначена як лінія під розміткою квадратів.

Мікропрофіль А—А' найдовший — 22 м, перетинає всю досліджену розкопом площу. На більшій частині профілю видно, що культурний шар є не дуже насиченим: в кв 3А—В, 3з—І він представлений поодинокими знахідками. Хоча кв. 3Г—Ж, 3С—Ф є більш насиченими, тут знахідки не утворюють виразних скупчень і чітко не позначають ініціальний рівень культурного шару. Діапазон відстані між нижніми і верхніми артефактами становить 0,2–0,28 м і, скоріш за все, як і в інших аналогічних випадках, пояснюється діяльністю риючих тварин та зміщенням внаслідок процесів ґрунтоутворення та відтавання. В кв. 3К—Р спостерігається більша насиченість культурного шару: саме в цих квадратах планіграфічно зафіксовані кілька скупчень артефактів — менш виражені в кв. 3К—М, більш — в кв. 3Н—О. Тут також спостерігається певне вертикальне розсіювання, що в кв. 3Л—М досягає 0,4 м. Але тут також бачимо ділянку, де відносно чітко можна простежити рівень первинного горизонту і деяке його падіння в кв. 3М та 3П, що, імовірно, відповідає нерівності рельєфу давньої поверхні (рис. 2).

Мікропрофіль В—В' демонструє більш насичену ділянку культурного шару 5О—Р, та менш насичені 5Д—Н та 5С—Ф. Перша частина профілю 5Д—К представляє, очевидно, більш ушкоджену ділянку шару, оскільки діапазон відстані між артефактами по вертикалі доходить до 0,4 м і визначити ініціальний рівень неможливо. Починаючи з кв. 5Л до кв. 5О положення знахідок стає більш стабільним, хоча розмах коливань зберігається на попередньому рівні. В кв. 5О—Р зафіксовані скупчення кременю, що дають можливість простежити рівень первинного горизонту відкладення знахідок та падіння культурного шару в бік р. Сіверський Донець. Наступні квадрати 5С—Ф слабо насичені знахідками, хоча в кв. 5С—Т можна прослідкувати продовження ініціального горизонту (рис. 2).

Мікропрофіль С—С' охоплює 6 м в напрямку південь-північ. Із дослідженої площі поки це найзахідніша ділянка, що розташована вище за інші. Артефакти знаходяться у «завислому» положенні, тут найбільший діапазон вертикальної відстані між ними — до 0,8 м. Скупчення у кв. 6О—П дає можливість простежити імовірний рівень первинного розташування знахідок. Невеличка ділянка мікрошаруватості в кв. 6П, скоріш за все, маркує вимоїну, до якої були стягнуті артефакти. Це засвідчує також їх положення — переважно на боці та під кутом (рис. 2).

Мікропрофіль D—D' демонструє характер культурного шару в південній частині пам'ятки. Шар слабо насичений, знахідки розпорошені по вертикалі в діапазоні до 0,4 м, ініціальний рівень не простежується (рис. 2).

Мікропрофіль E—E' перетинає 5 м майже в центрі дослідженої ділянки. Тут насиченість артефактами значно вища, особливо в кв. 5М—4М. Спільним для всього профілю є «завислість» і великий, до 0,48 м, діапазон вертикальної відстані між знахідками (рис. 2).

Мікропрофіль F—F' демонструє культурний шар найпівнічнішої дослідженої ділянки. Знахідок небагато, відстань між верхніми та нижніми доходить до 0,28 м. Хоча чітко виділити ініціальний рівень неможливо, в загальних рисах він простежується (рис. 2).

Отже, розглянувши вищенаведені мікропрофілі, можна сформулювати наступні спостереження:

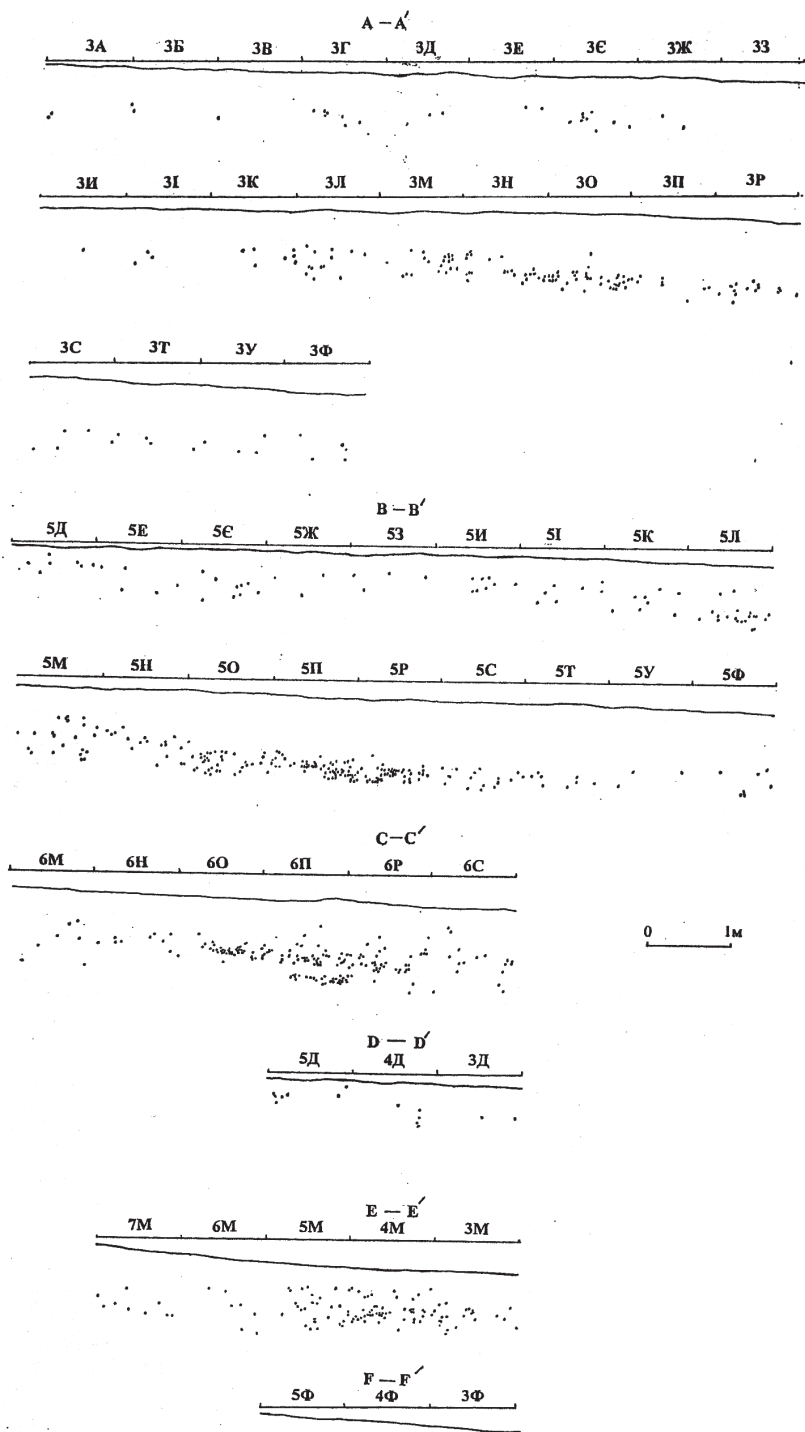

Рис. 2. Кам'янка. Мікропрофілі

- культурний шар краще зберігся на окремих ділянках (кв. 5О—5Т, 6О—6П, 3Н—3П);
- формування ініціального рівня відкладання знахідок можна визначити як одноактний процес;
- на ділянках, де можна простежити рівень первинного відкладання знахідок, він корелюється зі стиком літологічних горизонтів давньоголоценового ґрунту та причорноморського лесу;
- знахідки розпорошені по вертикалі в доволі широкому діапазоні — від 0,1 до 0,8 м. Отже, всю лінзу, що містить артефакти, коректніше називати «горизонт знахідок», ніж «культурний шар»;
- в якості причин, що вплинули на руйнування ініціального рівня відкладання знахідок, можна назвати відсутність швидкої консервації артефактів, вплив делювіальних процесів, рух предметів під час голоценового ґрунтоутворення, відтавання, діяльність риючих тварин.

Отже, для проведення якісних досліджень, спрямованих на розуміння такої складної структури, як культурний шар, необхідно створення вичерпної бази даних, що спирається на ретельну методику польових досліджень. Використання методу мікростратиграфії дає можливість одержати нову інформацію щодо структури культурного шару: з'ясувати закономірності розподілу окремих груп артефактів, визначити структуру скупчень, характер палеорельєфу, а також уточнити хронологічну позицію культурного шару шляхом співставлення його ініціального рівня з певним літологічним горизонтом.

Ключові слова: пошкоджений культурний шар, Кам'янка, метод мікростратиграфічного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Естественные-научные* методы исследования культурных слоев древних поселений / [С. А. Сычева, Н. Б. Леонова и др.]. — М., 2004.
2. *Палеоэкология* равнинного палеолита (на примере комплекса верхнепалеолитических стоянок Каменная Балка в Северном Приазовье). [Н. Б. Леонова, С. А. Несмеянов, Е. А. Виноградова и др.]. — М., 2006.
3. *Герасименко Н. П.* Природная среда обитания человека на Юго-Востоке Украины в позднеледниковье и голоцене (по материалам палеогеографического изучения археологических памятников)//Археологический альманах. — Донецк, 1997. — № 6.
4. *Горелик А. Ф.* Памятники Рогаликско-Передельского района. Проблемы финального палеолита Юго-Восточной Украины. — Луганск, 2001.
5. *Висла Балка* — позднеледниковый памятник на Северском Донце//Археологический альманах. — Донецк, 2002. — № 11.
6. *Сніжко І. А.* Пізньопалеолітична майстерня біля с. Синичине//Археологічний альманах. — Донецьк, 2006. — № 18.
7. *Леонова Н. Б.* Возможности выявления критериев длительности обитания на верхнепалеолитических памятниках//Проблемы культурной адаптации в эпоху верхнего палеолита. — А., 1989.

Резюме

Снежко И. А. Исследование позднепалеолитических памятников с нарушенным культурным слоем

Для исследователей позднепалеолитических памятников актуальной является проблема нарушенного культурного слоя. С целью максимально полного изучения таких объектов используется комплекс разнообразных методов, как лабораторных, так

и полевых. Среди последних изучение пространственного распространения находок — методы планиграфии и микростратиграфии, метод ремонтажа, который используется для определения синхронности разных объектов культурного слоя. Широкое использование методов планиграфии и ремонтажа показано на примере исследований памятников бассейна Северского Донца: Рогаликско-Передельской группы, Висла Балка, Синичино. При исследовании культурного слоя стоянки Каменка был использован также и метод микростратиграфии. Это дало возможность определить первоначальный уровень отложения культурных остатков, уточнить геологический возраст памятника, установить закономерности распределения групп артефактов, решить вопрос однократного или многократного использования площади стоянки.

Ключевые слова: нарушенный культурный слой, Каменка, метод микростратиграфического анализа.

Summary

I. Snizhko. Investigation of the Upper Paleolithic Sites with Damaged Cultural Layer

The problem of damaged cultural layer is considered to be urgent for the researches of the Upper Paleolithic sites. The complex of diverse methods, like laboratory and field methods, are used with the aim of reaching the most complete research. To the latter belongs studying of spatial propagation of findings, such as the method of planigraphy and microstratigraphy, the method of remontage, which is used to define the synchronism of different objects in a cultural layer. Wide usage of methods of planigraphy and remontage is shown by the examples of researching the sites of the Seversky Donets basin, such as Rogaliksco-Peredelskaya group, Visla Balka, Sinitchino. While researching the cultural layer of Kamenka site, the method of microstratigraphy was also used. It gave an opportunity to define the primary level of deposits of cultural remains, to refine the geological age of the site, to define the allocation mechanism of artifact groupings and to solve a problem of single or repeated usage of the site territory.

Key words: damaged cultural layer, Kamenka, the method of microstratigraphical analysis.

СОДЕРЖАНИЕ

С Т А Т Ь И

И с т о р и я

- Янко А. Л. (*Полтава*). До інтерпретації етрусського соціального терміну *etera* 8
- Чередниченко А. Г. (*Белгород*). Индоевропейская проблема и Балканы 16
- Беликов А. П., Нечитайлов М. В. (*Ставрополь*). Сражение при Кунаксе:
триумф эллинского оружия? 25
- Токарев А. Н. (*Харьков*). Место лозунга *res publica restituta*
и политики *restitutio* в политико-идеологическом
урегулировании Октавиана 28–27 гг. до н. э. 37
- Мартемьянов А. П. (*Харьков*). Из истории крестьянства фракийских земель
в первых веках н. э. 50
- Бардола К. Ю. (*Харьков*). Особенности обложения подымным налогом
в Византии. Капникон 58
- Кузь А. И. (*Черновцы*). Огнестрельная артиллерия в Северном Причерноморье
во второй половине XIV—XV вв. (*по данным письменных
и археологических источников*) 69
- Кариков С. А. (*Харків*). Конфесійна боротьба в Німеччині у 1546–1555 рр.:
політичний аспект 85
- Лиман С. И. (*Харьков*). Изучение проблемы феодализма в трудах медиевистов
Украины (1804—первая половина 80-х гг. XIX в.) 94

А р х е о л о г и я

- Сніжко І. А. (*Харків*). Дослідження пізньопалеолітичних пам'яток
з пошкодженням культурним шаром 107
- Гречко Д. С. (*Київ*). Курганы конца VI—середины V вв. до н. э.
Нижнего Побужья: греки или скифы? 116
- Любичев М. В. (*Харьков*). О хронологии горизонта Боромля
(датировка фибул группы VII О. Альмгрена в комплексах Центральной
и Восточной Европы) 136
- Бейдин Г. В., Григорьянц М. Н. (*Харьков*). Связи племен скифо-сарматского
времени Левобережной Украины с Северным Причерноморьем
по нумизматическим данным 156
- Аксенов В. С. (*Харьков*). Новые раннесалтовские погребальные комплексы
Северо-Западной Хазарии 166
- Колода В. В. (*Харьков*). Картографирование средневековых городищ Днепро-Донского
междуречья как метод определения этапов славяно-кочевнических отношений 178
- Сергєєва М. С. (*Київ*). Про деякі давньоруські приладдя з кістки
та рогу для ігор і розваг (за матеріалами з Середнього Подніпров'я) 198
- Тесленко И. Б. (*Симферополь*). Поливная посуда Крыма XV в.
(местное производство до турецкого периода). Часть I. Типология,
распространение, происхождение 216

Колесник А. В. (<i>Донецк</i>), Голубева И. В. (<i>Харьков</i>). Ружейные кремневые микролиты-вкладыши в археологических комплексах XVI—XVIII вв. в среднем течении Северского Донца.....	235
---	-----

ПУБЛИКАЦИИ

Варачёва К. Г. (<i>Харьков</i>). Погребения с глиняными кубками на могильниках черняховской культуры Днепро-Донецкой лесостепи.....	254
Майко В. В. (<i>Симферополь</i>). Комплекс конского снаряжения и бытовых предметов из праболгарского поселения IX—первой половины X вв. в юго-восточном Крыму. Часть II.....	265
Дьячков С. В. (<i>Харьков</i>). Бригандина арбалетчика из Чембало.....	273
Столяренко Е. Н. (<i>Харьков</i>). Пуговицы из захоронений «консульской церкви» крепости Чембало (XIV—XV вв.).....	290

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ

Голубкин Ю. А., Куликова (Голубкина) А. С. (<i>Харьков</i>). М. М. Лунин. Христианство в Римской империи.....	304
Филимонов В. А. (<i>Сыктывкар</i>). Универсальный дискурс Н. И. Кареева как опыт репрезентации античной истории.....	325

ЗАМЕТКИ

Саяный М. И., Бейдин Г. В., Мызгин К. В. (<i>Харьков</i>). Античные монеты в собрании Змиевского краеведческого музея.....	334
Сергеев И. П. (<i>Харьков</i>). О роли сената в борьбе за императорскую власть в Римской империи в 238 г. н. э.....	339
Горбаненко С. А. (<i>Киев</i>). Колода В. В. (<i>Харьков</i>), Пашкевич Г. А. (<i>Киев</i>). Палеоэтноботанический спектр салтовского селища Коробовы Хутора.....	343

РЕЦЕНЗИИ

Сорочан С. Б. (<i>Харьков</i>). [Буйских А. В. Пространственное развитие Херсонеса Таврического в античную эпоху//МАИЭТ. — Supplementum. — Вып. 5. — Симферополь, 2008. — 424 с.].....	350
Бабенко А. І. (<i>Харків</i>). [Гречко Д. С. Населення скіфського часу на Сіверському Дінці. — Київ: Інститут археології НАН України, 2010. — 286 с., 118 рис.].....	358
Дьячков С. В., Скирда В. В. (<i>Харьков</i>). Сапоги точал пирожник... Заметки на полях «монументальных» трудов Б. Н. Кузька и Ю. В. Яковца.....	365

НАУЧНАЯ ХРОНИКА

К десятилетию Германо-Славянской археологической экспедиции Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина (<i>Любичев М. В., Мызгин К. В., Варачева К. Г. (Харьков)</i>).....	372
Проблемы исследования и охраны культурно-исторического наследия Украины. Итоги полевых исследований 2009 года (<i>Дьячков С. В. (Харьков)</i>).....	380
Список сокращений.....	389
Наши авторы.....	392

Наукове видання

**Харківський
історико-археологічний
щорічник
СТАРОЖИТНОСТІ 2010**

Українською, російською мовами

Відповідальний за випуск *С. В. Дрячков*,
дизайн обкладинки *С. Е. Кулинич*,
комп'ютерна верстка *Ю. І. Цитковська*,
коректор *І. А. Д'яченко*

Підписано до друку 11.10.2010.
Формат 70×100/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура MyslC.
Облік.-вид. арк. 30,5. Умов. друк. арк. 31,92. Наклад 300 прим.

ТОВ «НТМТ».
Пр. Леніна, 58, к. 108, м. Харків, 61072, Україна
Свідоцтво ДК № 1748 від 15.04.2004